

Verharding van de jeugdcriminaliteit

Het probleem van de potentiële doorgroeiers

Ido Weijers, Henk Ferwerda & Robby Roks¹

Alom klinken zorgen over de ‘verjonging en verharding’ van de jeugdcriminaliteit. Toch blijft vaak onduidelijk waar het dan precies over gaat. Zonder dat voor iedereen duidelijk is waar we het over hebben, hangen echter zowel de gedachtewisseling als praktijkinitiatieven in de lucht en is een goed onderbouwde aanpak, laat staan onderzoek naar een effectieve aanpak ervan onmogelijk. Deze notitie beoogt aan de hand van een quick scan tot zo’n noodzakelijke afbakening te komen.

De laatste tijd klinken weer van diverse kanten zorgen over verontrustende criminaliteit van jongeren. Dat is des te opmerkelijker aangezien we sinds 2007 over de hele linie bij jong en oud een spectaculaire afname van de criminaliteit zien. Voor zover hierover cijfers beschikbaar zijn, zien we een dergelijke afname overigens overal in de westerse wereld.² Deze afname is niet alleen zichtbaar in de politieregistraties maar ook in zelfrapportagestudies en slachtoffer-enquêtes.³ Het is dus zeer onwaarschijnlijk dat deze afname (alleen) het gevolg zou zijn van een ‘blinde vlek’ of ‘dode hoek’ bij de registratie, zoals wel wordt beweerd.⁴

Sinds 2007 zien we over de hele linie bij jong en oud een spectaculaire afname van de criminaliteit

Overall is de situatie veiliger geworden vergeleken met het einde van de vorige eeuw, zoals de Amsterdamse politiechef Frank Paauw enige tijd terug benadrukte wat betreft de veiligheid in de hoofdstad.⁵ Daarbij dacht hij waarschijnlijk vooral aan de reeks liquidaties in de Amsterdamse onderwereld rond de eeuwwisseling: de aanslagen op Klepper, Endstra, Mieremet, Van Hout, Van der Bijl en anderen. Inderdaad is het aantal moorden in

de hoofdstad vergeleken met het einde van de vorige eeuw gehalveerd, zelfs ondanks diverse recentere dodelijke afrekeningen in het criminele circuit.

Toch bestaan er op dit moment in Amsterdam en andere steden ernstige zorgen en die betreffen de ‘verjonging en verharding van de daders.’ Zo waarschuwde dezelfde Amsterdamse politiechef voor bendevoering onder de jeugd. Maar waar hebben we het dan over als er wordt gesproken van een ‘verharding onder jeugdige delinquenten’ en van ‘steeds jongere daders’? Gaat het dan om geweldsdelicten in het algemeen, om groepsdelicten op school⁶ of om een toename van jongeren die betrokken zijn bij gewelddadige straatovervallen of woninginbraken? Of om een toename van ernstige drugsdelicten en dodelijke schietpartijen die in verband worden gebracht met de zogenoemde ‘Mocro maffia’?⁷ En waar zien we dan dat de daders steeds jonger worden? Hebben we het dan over incidenten met messen, over een lagere leeftijd bij plegers van overvallen of wordt daarmee bijvoorbeeld gedoeld op mogelijke betrokkenheid van jongeren bij liquidaties in de onderwereld?

Wat bij de poging om hier helderheid over te krijgen niet echt helpt, is de tendens om verharding op het terrein van de jeugdcriminaliteit zeer breed op te vatten. Zo wordt verharding onder de jeugd soms in verband gebracht met een algemene verharding in de maatschappij en ook wel met het gebruik van *social media* en stoere straattaal onder de jeugd. In feite worden daarmee mogelijke achtergronden of verklaringen voor verharding verward met het te analyseren fenomeen van een mogelijke verharding van de jeugdcriminaliteit als zodanig. Ook al beoogt dergelijke aandacht voor verharding bewustwording en mobilisering te bevorderen, de prijs die daarvoor

Zonder dat voor iedereen duidelijk is waar we het over hebben, hangen zowel de gedachtewisseling als praktijkinitiatieven in feite in de lucht

wordt betaald is 'gebrek aan terminologische helderheid en afbakening'.⁸

'Verharding' is niet nieuw

Verharding van de jeugdcriminaliteit is allerminst een nieuw onderwerp, iets wat 2020 of Nederland de laatste paar jaar zou kenmerken. Het is eerder een onderwerp dat van tijd tot tijd terugkeert op de beleidsagenda, soms in net iets verschillende gedaantes en met net iets andere woorden. Denk bijvoorbeeld aan het pleidooi van premier Lubbers in 1993 om 'kampementen' in te richten om eindelijk eens de jeugd die niet wilde deugen stevig aan te pakken. Of denk aan de argumenten waarmee rond de eeuwwisseling de harde aanpak van Glen Mills en Den Engh werd gepromoot en aan de beleidsbrief van het kabinet Balkenende I vlak voor de val van het kabinet in 2003.⁹ Steeds bleef in het midden waar de verontrusting precies betrekking op had, ontbrak een duidelijke afbakening en bleef degelijk onderzoek naar dit fenomeen achterwege. Beeldvorming in de media blijkt hierbij een belangrijke rol te spelen. Zo bleek dat de afname van de geregistreerde jeugdcriminaliteit bij kranten als *AD* en *De Telegraaf* allerminst gelijk op ging met afnemende aandacht voor dit onderwerp en dat de berichtgeving erover bij Fok.nl en GeenStijl.nl zelfs toenam.¹⁰

Het is dan ook toe te juichen dat minister Dekker onlangs heeft aangekondigd dat hij hierover met de ketenpartners en experts in gesprek wil.¹¹ Hij beoogt bij een achttal gemeenten de ontwikkeling van een geïntegreerde aanpak gericht op preventie van criminele carrières van jongeren en jongvolwassenen te faciliteren en deze aanpak 'lerend te evalueren'.

Wij richten met deze notitie primair de aandacht op het fenomeen van de 'verharding' zelf en op de precieze afbakening daarvan. Niet alleen voor onderzoekers, maar uiteindelijk ook voor de professionals in de praktijk en voor beleidsmakers dient de afbakening voorop te staan. Zonder dat voor iedereen duidelijk is waar we het over hebben, hangen zowel de gedachtewisseling als praktijkinitiatieven in feite in de lucht. En zonder heldere afbakening van de problematiek is een goed onderbouwde aanpak, laat staan onderzoek naar een effectieve aanpak ervan onmogelijk.

Jongere daders?

Deze notitie beoogt aan de hand van een quick scan tot zo'n noodzakelijke afbakening te komen. Allereerst verdient de koppeling van de notie van verharding aan de gedachte dat degenen die verontrustend crimineel gedrag vertonen steeds jonger worden nadere aandacht. Vooralsnog zijn daarvoor in de algemene cijferoverzichten geen aanwijzingen te vinden. Weliswaar blijkt er in 2019 sprake van een lichte stijging van het totaal aantal verdachte minderjarigen (6,5%) vergeleken bij 2018.¹² Maar als we kijken naar de politieregistraties over de afgelopen tien jaar dan komt daaruit naar voren dat het aantal zeer jonge daders (12-14 jaar) – net als het aantal adolescenten (15-17 jaar) en jongvolwassenen (18-22 jaar) – in die periode (vrijwel) is gehalveerd. Minstens zo belangrijk is dat het eerste politiecontact nog steeds gemiddeld rond de vijftien jaar blijkt te liggen en zelfs heel licht is gestegen. Gemiddeld zijn de huidige minderjarige *first offenders* juist iets ouder dan in de voorgaande tien jaar.¹³ Ten slotte blijkt het eerst geregistreerde delict niet zwaarder te zijn geworden.¹⁴

Auteurs

1. Prof. dr. I. Weijers is emeritus hoogleraar Jeugdrechtspiegeling aan de Universiteit Utrecht. Dr. H. Ferwerda is criminoloog, politieonderzoeker en directeur van Bureau Beke. Dr. R.A. Roks is criminoloog en docent criminologie aan de Erasmus Universiteit Rotterdam.

Noten

2. A.C. Berghuis & J. de Waard, 'Verdampende jeugdcriminaliteit. Verklaringen van de internationale daling', *Justitiële verkenningen* 2017, 43(1), p. 10-27.
3. A.M. van der Laan & M.G.C.J. Beerthuizen, *Monitor Jeugdcriminaliteit 2017: Ontwikkelingen in de geregisteerde jeugdcriminaliteit in de jaren 2000 tot 2017*, Cahier 2018-1, Den Haag: Ministerie van

Justitie en Veiligheid 2018; J.A. de Waard, A. Van der Laan & M. Scheepmaker, 'Inleiding', *Justitiële verkenningen* 2017, 43(1), p. 5-9; A.M. van der Laan, M.C.G.J. Beerthuizen & H. Goudriaan, 'Ontwikkelingen in de jeugdcriminaliteit, 1997 tot 2015', *Justitiële verkenningen* 2017, 43(1), p. 28-49.
4. Zie bijv. Folkert Jensma in *NRC Handelsblad* 3 november 2018: www.nrc.nl/nieuws/2018/11/03/strijd-tegen-de-misdaad-kent-een-dode-hoek-2-a2753761.
5. www.at5.nl/artikelen/204071/politiechef-we-moeten-op-onze-hoede-zijn-om-bendevoorming-onder-jeugd-te-voorkomen.
6. Zoals bijv. door Tops en Tromp wordt gesteld: P. Tops & J. Tromp, 'Jongeren geronseld voor prostitutie of drugshandel. Hoe criminele bendes grip hebben op scholen in Nederland', *de Volkskrant* 3 juni

2017.

7. W. Laumans & M. Schrijver, *Mocro mafia. Geld, ambitie, hoogmoed en verraad in de onderwereld*, Amsterdam: Lebowski 2014.

8. Vgl. W.-J. Kortleven, 'Een boekje open over ondermijning', *Tijdschrift voor Veiligheid* 2020, 19(1), p. 71.

9. Rond de eeuwwisseling stond verharding van de jeugdcriminaliteit in veel Europese landen hoog op de politieke agenda. Zie I. van Leiden, G. Verhagen & H.B. Ferwerda, *Een verkenning van projecten voor probleemjeugd in Duitsland, Engeland en Zweden*, Arnhem: Politiewetenschap 12 2003.

10. N. Ruigrok, S. Gagestein, W. van Atteveldt, A.-M. Slotboom & C. Jacobi, *Jeugdcriminaliteit & Media*, Amsterdam: LJS Research 2014. Vgl. I. Weijers & C.

Eliarts, 'Jeugdcriminaliteit: wetenschap, media en politiek', in: I. Weijers (red.) *Jeugdcriminologie. Achtergronden van jeugdcriminaliteit* (3^e druk), Den Haag: Boom criminologie 2020, p. 13-24.

11. www.rijksoverheid.nl/binaries/rijksoverheid/documenten/kamerstukken/2020/07/09/tk-voortgang-aanpak-jeugdcriminaliteit/tk-voortgang-aanpak-jeugdcriminaliteit.pdf.

12. www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/12/eerste-toename-minderjarige-verdachten-sinds-2009.

13. www.cbs.nl/-/media/_excel/2020/08/jonge-first-offenders-2010-2019.xlsx.

14. www.politie.nl/nieuws/2020/maart/20/00-meer-jongeren-betrokken-bij-messteekincidenten.html.

© Shutterstock

Deze positieve trend in de algemene cijfers sluit evenwel niet uit dat er op een of meer specifieke terreinen toch sprake kan zijn van een verontrustende stijging van het aantal jonge minderjarigen dat betrokken is bij ernstige, 'harde' criminaliteit. Die blijkt er inderdaad op één specifiek en cruciaal punt wel degelijk te zijn en dat betreft de zogeheten *High Impact Crimes* (HIC). In 2013 blijkt bij ongeveer één op de vijf overvallen een minderjarige dader betrokken.¹⁵ Terwijl het aantal overvallen op winkels en restaurants de laatste jaren flink is afgenomen, is het aantal aangehouden verdachten van dergelijke misdrijven tussen de elf en zestien jaar juist omhooggegaan.¹⁶

'Gewetenloos'

De laatste jaren worden vaak associaties gemaakt met ontwikkelingen in de muziek, onder verwijzing naar zogeheten *drillrap* en agressieve videoclippen met veel wapenvertoon. Hoewel met name de relatie met geweld en drugscriminaliteit hier veel directer lijkt te liggen dan bij verwijzingen naar een algemene verharding in de maatschappij en gebruik van stoere straattaal, ligt ook hier het gevaar op de loer dat verharding onder criminele jongeren hier niet echt mee wordt verhelderd en slechts wordt gepostuleerd en vervolgens 'verklaard' vanuit de associatie met deze trend in de muziek.¹⁷ Veel

Er is nauwelijks empirisch onderzoek naar de online-offline dynamiek en wat dit mogelijk betekent voor geweld onder jongeren op straat

jongeren scheppen er plezier in om online te spelen met een 'gangsta'-imago, wat allerminst hoeft te betekenen dat ze offline veel op straat hangen in problematische jeugdgroepen en passanten, winkeliers en buurtgenoten lastig vallen, intimideren of overvallen, of actief zijn in gangs.¹⁸ Eigenlijk weten we nog heel weinig over de relatie tussen online en offline activiteiten van jongeren. Er is nauwelijks empirisch onderzoek naar de online-offline dynamiek en wat dit mogelijk betekent voor geweld onder jongeren op straat.¹⁹

Wel stuiten we soms op situaties waarin de relatie tussen raps en heftig geweld heel direct aanwijsbaar lijkt.²⁰ In elk geval kan worden geconstateerd dat 'de straatcultuur'

anno 2020 mede als gevolg van de digitalisering duidelijker zichtbaar is dan in het begin van deze eeuw.²¹ Dit betreft niet alleen de criminaliteit die gepleegd wordt door jongeren die veel tijd doorbrengen op de fysieke (of digitale) straat, maar ook de symbolen, gebruiken en taal die onder invloed van de commercialisering van hiphop voor een deel los zijn geraakt van de straatcultuur.²²

Dichtbij het fenomeen van verharding op het gebied van de jeugdcriminaliteit ligt het verschijnsel dat wordt aangeduid als *snitchen*. Dit betreft alles wat door jeugdige delinquenten en jeugd in kwetsbare buurten wordt geassocieerd met verraad van kameraden, straatvrienden, leeftijd-, klas- en buurtgenoten, waarbij bijvoorbeeld ook alleen al praten met politie op straat wordt gezien als 'snitchen'.²³ Professionals en onderzoekers die al wat langer meelopen weten echter heel goed dat dat niet echt een recent verschijnsel is, maar dat dat al veel langer speelt. Jaren geleden rukte dit verschijnsel al op bij het verhoor door de politie, de officier van justitie en de rechter.²⁴ Ook tijdens de talloze jeugdstrafzittingen die onderzoekers vanaf eind vorige eeuw vanuit de Universiteit Utrecht hebben bijgewoond werd de opkomst van dit fenomeen al vroeg gesignaleerd.²⁵ Het afgelopen decennium vormde dit een vast onderdeel van de straatwijsheid, juist onder de jeugd die veel op straat hangt. Een deel van de jeugdige verdachten beroept zich routineus op hun zwijgrecht, daartoe vaak geadviseerd door hun advocaat, wiens naam eveneens vaak vast onderdeel vormt van dezelfde straatkennis en staat vermeld in de contactgegevens van hun iPhone. Veelzeggend is dat dit vanuit het perspectief van de verdachten ook wel wordt opgevat als 'zwijgplicht'.²⁶

Vermoedelijk is het ook met name dit gedrag waardoor sommige professionals merken dat een deel van de

criminele jongeren verhard is in de zin van 'gewetenlozer', lastig bereikbaar en moeilijk aan te spreken op de gevolgen van hun wangedrag.²⁷ Dit beeld komt bijvoorbeeld zeer sterk naar voren in het optreden van de zogeheten 'Rolex-bende', die op dit moment terecht staat voor een aantal uiterst koelbloedige, laffe en extreem gewelddadige roofovervallen in Amsterdam Oud-Zuid.²⁸ Dit zijn geen jongeren maar jongvolwassenen die extreem berekend te werk gaan, hun acties nauwgezet voorbereiden, de gangen van hun slachtoffer volgen en alles ontkennen ondanks sterk bewijs, zwijgen als het graf en nergens aan mee werken. Maar als het zo uitkomt stellen ze zich coöperatief en voorkomend op en zijn ze zelfs zo slim of 'cool' dat ze zeggen dat ze spijt hebben en het nooit meer zullen doen. Dergelijk gedrag is kenmerkend voor de 'harde kern' van bovenlokale criminele netwerken.²⁹ Vergelijkbaar extreem geweld zagen we overigens aan het begin van deze eeuw, bijvoorbeeld bij gruwelijke incidenten in Amsterdam West door de zogeheten 'Poortman-groep'.³⁰

Gewelddadige criminaliteit als routine

Waarschijnlijk moet dergelijk gewetenloos gedrag in psychologisch opzicht als kenmerkend worden gezien voor wat momenteel als (extreem) verhard gedrag wordt ervaren. Toch lijkt dit op zich belangrijke element in zowel juridisch als criminologisch opzicht nog niet voldoende onderscheidend. Vanuit deze perspectieven valt op dat de cijfers laten zien dat de jeugdcriminaliteit in zijn algemeenheid scherp daalt maar dat, als wordt ingezoomd op specifieke ontwikkelingen, plaatsen en groepen jongeren, er belangrijke uitzonderingen naar voren komen op het algehele positieve beeld.³¹

15. K.A. Beijersbergen, D. Blokdijk & G. Weijters, *De recidive onder daders van high impact crimes veroordeeld tussen 2002 en 2013*, Den Haag: WODC 2018. Mede als gevolg hiervan is de gemiddelde leeftijd van overvallers sinds 2003 met twee jaar gedaald: van rond de 26,5 jaar in 2003 naar rond de 24,5 jaar tien jaar later.

16. H. Ferwerda, J. Wolsink & I. van Leiden, *De lading van vuurwapens*, Den Haag: Sdu 2020, 77.

17. Zie voor kritische beschouwingen op dit punt en de conclusie dat de invloed van deze specifieke online context op jeugdcriminaliteit nog grotendeels braakliggend terrein is onder meer F. Weerman, 'Criminaliteit, digitalisering en de online sociale wereld. Dezelfde processen in een nieuwe sociale context?', *Tijdschrift voor Criminologie* 2019, 61(4), p. 395-404.

18. R.A. Roks & J. van den Broek, '# HOUHETSTRAAT: Straatcultuur op social media?', *Tijdschrift over cultuur en criminaliteit* 2017, 7(3), p. 31-50; M.L. Storrod & J.A. Densley, "'Going viral' and 'going country'". The expressive and instrumental activities of street gangs on social

media', *Journal of Youth Studies* 2017, 20(6), p. 677-696; E. van Hellemont, 'Gangland online: Performing the real imaginary world of gangstas and ghettos in Brussels', *European Journal of Crime Criminal Law & Criminal Justice* 2012, 20, p. 165-180.

19. Zie o.a. F. Stuart, 'Code of the Tweet: Urban Gang Violence in the Social Media Age', *Social Problems* 2019, p. 191-207.

20. Zie bijv. de rapportage over het Bindelmeer College in de Amsterdamse Bijlmermeer www.volkskrant.nl/kijkverder/v/2020/naar-school-zonder-ontbijt-maar-met-een-mes-v379709/.

21. R.A. Roks & J.B. van den Broek, 'Digital streets, internet banging, and cybercrimes: Street culture in a digitized world', in: J.I. Ross, (ed.), *Routledge Handbook of Street Culture*, London: Routledge 2020, p. 357-367.

22. R.A. Govers & R.A. Roks, 'Proosten met champagne, heel m'n libi is nu duur', *Tijdschrift over Cultuur & Criminaliteit* 2020, (10)1, p. 18-38.

23. R.A. Roks, "'Never snitch broertje, want de straat hoort het'", *Ars Aequi* 2015,

64(5), p. 422-425.

24. J.D.A. de Jong, *Kapot moeilijk: een etnografisch onderzoek naar opvallend delinquent groepsgegedrag van 'Marokkaanse' jongens* (diss. Groningen), Aksant Academic Publishers, 2007, p. 154-156;

H.G. van de Bunt & E.R. Kleemans, *Georganiseerde criminaliteit in Nederland. Derde rapportage op basis van de Monitor Georganiseerde Criminaliteit*, Den Haag: Boom 2007, p. 147-148; E. Bervoets, *Vlindermessen en djonko's: jeugdcriminaliteit, hangjongeren en een praktijkverhaal uit Amsterdam West*, Den Haag: Boom 2012.

25. www.rechtspraak.nl/SiteCollection-Documents/De-jeugdstrafzitting-een-pedagogisch-perspectief.pdf.

26. Vgl. H. Ferwerda, B. Beke & E. Bervoets, 'De onzichtbare invloed van bovenlokale criminele netwerken in de wijk', *Tijdschrift voor de Politie* 2017, 79, 9/10, p. 6-11; R.A. Roks, "'Never snitch broertje, want de straat hoort het'", *Ars Aequi* 2015, 64(5), p. 422-425.

27. Dergelijk gedrag wordt ook gesignaleerd onder de iets bredere noemer van het zogenaamde verhaal halen bij 'straat-

schuld'. Zie bijv. F. Bervoets, *Vlindermessen en djonko's*, 2012, 125.

28. www.nrc.nl/nieuws/2020/10/02/leiphe-het-was-mijn-vijfde-watcha-in-tien-dagen-broer-a4014500.

29. Ferwerda, e.a., 'De onzichtbare invloed van bovenlokale criminele netwerken in de wijk', 2017, 8.

30. E. Bervoets, *Vlindermessen en djonko's*, 2012.

31. Zie o.a. A.M. van der Laan & M.G.C.J. Beerthuizen, *Monitor Jeugdcriminaliteit 2017. Ontwikkelingen in de jeugdcriminaliteit 1997 tot 2017*, Den Haag: WODC/CBS 2018; B. Sleutjes & M.G.C.J. Beerthuizen, 'Hotspots en jeugdige groepsplegers', in: A.M. van der Laan & M.G.C.J. Beerthuizen (eds.), *Monitor Jeugdcriminaliteit 2017*, Den Haag: WODC/CBS 2018, p. 87-96; T. van Ham & H. Ferwerda, *Van cijfers naar interpretatie*, Arnhem/ Den Haag: WODC 2016. Zie ook G. Weijters & A.M. van der Laan, *De verandering in het aandeel jeugdige verdachten in Amsterdam 2005 tot en met 2011*, Den Haag: WODC 2014.

Grote steden

Allereerst geven de cijfers aanleiding om bij de afbakening van de notie van verharding van de jeugdcriminaliteit rekening te houden met het gegeven dat minderjarige verdachten vooral in de grote steden wonen, met name in Amsterdam, gevolgd door Utrecht, Rotterdam en Den Haag. Niet exclusief, maar toch lijkt het probleem van de verharding in deze steden ook het meest manifest.³²

Hardnekkige recidivisten

Ten tweede is van belang dat de groep ernstig delinquente daders, geheel tegen de dominante trend in, de afgelopen jaren niet in omvang is afgenomen, maar juist constant is gebleven. De recidive onder jeugdigen die al eerder een of meerdere malen met politie en OM in aanraking zijn gekomen blijkt de afgelopen jaren niet gedaald

Wat vooral van belang lijkt, is dat er een (zeer) klein aantal hardnekkige recidivisten lijkt te bestaan, op wie met de bestaande justitiële reacties weinig greep wordt gekregen

maar zelfs licht gestegen.³³ Wat vooral van belang lijkt is dat er een (zeer) klein aantal hardnekkige recidivisten lijkt te bestaan, waar met de bestaande justitiële reacties weinig greep op wordt gekregen, deels doordat bij uitstEEK bij deze groep het eerder vermelde, harde, streetwise gedrag wordt aangetroffen.³⁴

Geweld

Het ziet er naar uit dat we hier te maken hebben met een groep jongeren en jongvolwassenen voor wie, vanuit een achtergrond van beginnend straatgeweld als losvaste deelnemer in problematische jeugdgroepen, geweldadige criminaliteit routine is geworden.³⁵ Dit onderscheidt hen van de 'doorsnee' veelpleger, aangezien de meeste jongeren die zich voor korte of langere tijd ontwikkelen tot minderjarige veelpleger niet of nauwelijks in heftige gewelddadigheden belanden.³⁶ Uit de cijfers en de literatuur rijst het beeld van een kleine, specifieke categorie ernstig geweldadige, overwegend jongvolwassen veelplegers, die mensen bedreigen en beroven, vaak actief zijn in de drugscriminaliteit, deels zelf onder invloed extreem gewelddadig gedrag vertonen,³⁷ zich meester wanen over het publieke domein en daarom wel worden aangeduid als 'onaantastbaren',³⁸ die zich bezighouden met geweldadige ripdeals en voor wie het gebruik van vuurwapens allesbehalve taboe is. Diezelfde literatuur maakt overigens ook duidelijk dat het geweld op straat, met name de straatroof, op zichzelf allerm minst iets is van 2020, maar al aan het eind van de vorige eeuw werd gesignaleerd.³⁹

Wapens

Dit laatste element – het gebruik van wapens, zoals vuurwapens, messen en boksbeugels – lijkt een doorslaggevende factor bij de invulling van de notie van verharding onder jongeren die met politie en justitie in aanraking komen. Opnieuw zien we hier een ontwikkeling die dwars tegen de trend van afnemende jeugdcriminaliteit in het algemeen ingaat: sinds 2009 blijkt het aantal minderjarige verdachten van vuurwapenmisdriven namelijk duidelijk gestegen.⁴⁰ Lastig is hierbij dat de omvang van het aantal illegale vuurwapens in Nederland feitelijk niet is vast te stellen en dat de aantallen in beslag genomen vuurwapens vooral een afspiegeling vormen van de inzet en prioriteit bij de politie. Wel kan worden vastgesteld dat er in Nederland als kopersland voor illegale wapens veel keuze is voor de kopers en dat de prijzen relatief laag zijn: een handgranaat is al voor € 5 te koop, een pistool voor € 200.

Er zijn veel vuurwapens in ons land in omloop en die zijn ook vrij gemakkelijk voor jongeren en jongvolwassenen bereikbaar, waardoor ook relatief jonge daders daar meer gebruik van kunnen maken. De doorgroei van criminele jeugdgroepen – zoals de 'Mocro Maffia' – gaat in veel gevallen gepaard met cocaïnehandel waarbij illegale vuurwapens tot de standaarduitrusting behoren.⁴¹

Incidenten met messen worden tot dusver niet apart vermeld in de politieregistratie en ze worden dus ook niet apart opgenomen in de studies van het CBS. Cijfers zijn nauwelijks beschikbaar. Maar dergelijke incidenten krijgen de laatste jaren wel veel aandacht in de media. Als we daarop afgaan, lijkt er op dit gebied zelfs sprake van een ware geweldsgolf. Zo volgden berichten over ernstige incidenten met messen elkaar eind februari en begin maart 2020 in hoog tempo op. In reactie op deze golf aan zorgelijke incidenten is hiervoor onder meer aandacht gevraagd door schooldirecties en door burgemeesters van verschillende steden.⁴² Zo blijkt in Amsterdam het aantal steekincidenten in 2019 ongeveer gelijk gebleven, maar is er vooral onder jongeren sprake van een opvallende stijging.⁴³ Landelijk is het aantal minderjarige verdachten van steekincidenten de laatste drie jaar meer dan verdubbeld.⁴⁴ Weliswaar komt de meerderheid van dergelijke incidenten voor rekening van volwassenen, maar de betrokkenheid van minderjarigen daarbij blijkt recent wel sterk toegenomen.⁴⁵ Ook de kans op incidenten wegens wapenbezit (waaronder steekwapens) op scholen is de afgelopen jaren sterk gestegen.⁴⁶ Al werden ruim tien jaar geleden al opmerkelijk vaak steekincidenten onder de jeugd gesignaleerd, toch kan worden geconstateerd dat het dragen van een mes in de afgelopen jaren waarschijnlijk mede onder invloed van de online drillcultuur onder jongeren populairder geworden.⁴⁷

Conclusie

Deze verkenning heeft duidelijk gemaakt dat de veronderstelling dat we (in het algemeen) te maken hebben met 'steeds jongere daders' niet blijkt te kloppen. Ook de gedachte dat er sprake zou zijn van meer geweldsdelicten in het algemeen, meer groepsdelicten op school of in de buurt blijkt in algemene zin niet houdbaar. Hetzelfde geldt voor de gedachte dat er in het algemeen sprake zou zijn van een toename van jongeren die betrokken zijn bij

(gewelddadige) vermogensdelicten en geweldsmisdrijven. In het algemeen laten de cijfers dus nog steeds eerder een geruststellend beeld zien. Het merkwaardige is juist dat dit allerm minst wil zeggen dat er geen reden tot zorg is en dat de notie 'verharding' ten onrechte wordt gehanteerd.

Als we de uitkomsten van deze quick scan overzien om tot een verheldering te komen van wat we anno 2020 onder verharding van de jeugdcriminaliteit moeten verstaan, dan dringt zich een complex beeld op bestaande uit drie uiteenlopende fenomenen. Onder deze noemer laten zich enkele totaal verschillende typen daders en verschillende 'criminele carrières' onderscheiden.⁴⁸

Vals gevoel van veiligheid

Aan de ene kant zien we jongeren die vooral uit een gevoel van zelfbescherming met een mes op zak lopen (en soms zo stom zijn dat ze dat ook meenemen als ze willen gaan vechten ...) ⁴⁹ en daarmee zorgen voor grote risico's voor anderen en zichzelf. De mogelijk dramatische effecten van dergelijk gedrag op eventuele slachtoffers en voor de jongeren zelf kunnen zeer ernstig zijn, maar het is de vraag of het zinvol is in dit verband te spreken van 'verharding'. Het gaat hierbij tenslotte om jongeren die deels vanuit een vals gevoel van veiligheid, maar waarschijnlijk ook beïnvloed door de populariteit van drillraps, met een mes op zak lopen en dat soms ook gebruiken om mee te dreigen en in een enkel geval zelfs te steken, waarbij de zaak ernstig kan escaleren en volledig uit de hand kan lopen. Dit is op zichzelf alarmerend en vraagt om een specifieke aanpak in het kader van lokaal veiligheidsbeleid, waarbij de ouders indringend moeten worden betrokken.

Zoals gezegd ontbreekt het nog aan voldoende actueel empirisch onderzoek naar de relatie tussen online-offline dynamiek en weten we nog onvoldoende welk licht dit werpt op het gedrag van jongeren op straat. Dergelijke

studies zijn dringend gewenst, alleen al om ons te informeren over de ontwikkelingen in de drillrap als onderdeel van de huidige jeugdcultuur als zodanig, maar vooral ook om een realistische inschatting te kunnen maken van risico's en aanpak van gedrag dat hierdoor geïnspireerd lijkt.

Routineus gewelddadige criminelen

Aan het andere uiterste zien we de zojuist genoemde kleine groep jongvolwassen veelplegers voor wie het op gewelddadige wijze plegen van vermogensdelicten inmiddels gewoon is geworden en die dat doen met de eerder genoemde 'gewetenloze' attitude. Hier gaat het om een heel ander fenomeen, namelijk zeer kleine groepen jonge criminelen die (niet uitsluitend, maar vaak) al op jonge leeftijd heftig in de (meestal druggerelateerde) criminaliteit terecht zijn gekomen op de hotspots her en der in de grote steden, die daarin zijn verhard en die allang niet meer terugschrikken voor grof geweld. Hun criminele activiteiten moeten vrijwel zonder uitzondering worden gerekend tot de georganiseerde criminaliteit. Zij gaan allesbehalve 'onnozel' maar juist op koelbloedige wijze calculerend en gewetenloos te werk. Hoewel ze vaak op het oog ook wat betreft het gebruik van vuurwapens koelbloedig optreden, handelen ze door hun meestal geringe of zelfs geheel ontbrekende ervaring met vuurwapens op dit punt toch vaak onprofessioneel, met onder meer vergismoorden en slachtoffers onder omstanders als gevolg.

Deze trend, die bijvoorbeeld markant zichtbaar wordt bij de Rolex-bende, valt zonder meer onder de noemer verharding van de criminaliteit, maar moet waarschijnlijk worden gerekend tot een fenomeen 'aan de rand van de jeugdcriminaliteit'. Het gaat hier immers vrijwel uitsluitend om jongvolwassenen en slechts in de marge om een enkele (oudere) minderjarige. Het zal duidelijk zijn dat dit fenomeen om een volstrekt andere aanpak vraagt dan het hierboven genoemde ernstig kinderlijk

32. [www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/12/ eerste-toename-minderjarige-verdachten-sinds-2009](http://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/12/eerste-toename-minderjarige-verdachten-sinds-2009).

33. G. Weijters, S. Verweij, N. Tollenaar & J.L. Hill, *Recidive onder justitiabelen in Nederland. Verslag over de periode 2006-2018*, Den Haag: WODC 2019; A.M. van der Laan & M.G.C.J. Beerhuizen, *Monitor Jeugdcriminaliteit 2017. Ontwikkelingen in de jeugdcriminaliteit 1997 tot 2017*, Den Haag: WODC/CBS 2018.

34. Ook wel aangeduid als 'volharders', zie I. Weijters, *Veelplegers aanpakken. 81 jonge veelplegers 15 jaar gevolgd*, Amsterdam: SWP 2019.

35. H. Ferwerda, B. Beke & E. Bervoets, *Jeugdgroepen van toen. Een casuonderzoek naar de leden van drie criminele jeugdgroepen uit het einde van de vorige eeuw*, Arnhem: Bureau Beke/Politiekunde 2013.

36. I. Weijters, *Veelplegers aanpakken*, Amsterdam: SWP 2019; M.V. Koppen, V.R. van der Geest & E.R. Kleemans, *De crimine-*

le carrières en achtergrondkenmerken van jonge daders van een zwaar delict, Amsterdam: VU/ Politiewetenschap 100 2017.

37. E. Bervoets, *Vlindermessen en djonko's*, 2012.

38. M. Eijssink Smeets & E. Bervoets, *De onaantastbaren. De destructieve doorwerking van onaantastbaren in wijk en buurt*, Den Haag: Nicis 2011.

39. W.J.M. De Haan, *Jeugd en geweld*, Assen: Van Gorcum 1999.

40. [https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/12/ eerste-toename-minderjarige-verdachten-sinds-2009](https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/12/eerste-toename-minderjarige-verdachten-sinds-2009).

41. H. Ferwerda, J. Wolsink & I. van Leiden, *De lading van vuurwapens*, 2020.

42. Zo meldde de directie van het Bindelmeer College in de Amsterdamse Bijlmermeer dat de docenten in de eerste maanden van het schooljaar 30 messen hadden afgepakt en dat zich in die periode minstens 40 incidenten rond de school voordeden, van leerlingen die op straat andere leerlingen met geweld dwongen hun merkschoenen

af te staan tot leerlingen die drugs dealden.

[www.volkskrant.nl/kijkverder/v/2020/ naar-school-zonder-ontbijt-maar-met-een-mes--v379709/](http://www.volkskrant.nl/kijkverder/v/2020/naar-school-zonder-ontbijt-maar-met-een-mes--v379709/). Vergelijk www.nrc.nl/nieuws/2020/02/23/docent-staat-aan-zodra-hij-uit-tram-stapt-a3991460 over het Praktijkcollege Centrum in Rotterdam.

43. www.parool.nl/amsterdam/amsterdamse-jongeren-steeds-vaker-betrokken-bij-moord-en-doodslag-bc1bf2f7/.

44. Van 160 jongeren in 2017 naar 380 in 2019. NOS 20 maart 2020: <https://nos.nl/artikel/2327736-aantal-minderjarige-verdachten-steekincidenten-landelijk-verdubbeld.html>. Ook het aantal minderjarige slachtoffers is verdubbeld, van 100 naar 200. Verder is het aantal steekwapens dat bij minderjarigen in beslag is genomen bijna verdrievoudigd. Waar het in 2017 nog om 454 messen ging, waren dat er in 2019 1286.

45. [www.politie.nl/nieuws/2020/ maart/20/00-meer-jongeren-betrokken-bij-messteekincidenten.html](http://www.politie.nl/nieuws/2020/maart/20/00-meer-jongeren-betrokken-bij-messteekincidenten.html).

46. H. Ferwerda, J. Wolsink & I. van Leiden, *De lading van vuurwapens*, 2020.

47. Dit gaat onder meer gepaard met de populariteit van nieuwe termen als 'shanken', 'dippen', 'splashen' en 'cheffen'.

48. Vlg. het onderscheid naar uiteenlopende typen daders en criminele carrières in recent onderzoek naar de georganiseerde misdaad: E. Kruisbergen, R.A. Roks & E.R. Kleemans, *Georganiseerde criminaliteit in Nederland: daders, verwevenheid en opsporing: Rapportage in het kader van de vijfde ronde van de Monitor Georganiseerde Criminaliteit*, Den Haag: WODC 2019.

49. Onlangs werd in Zaanstad een gewelds-uitbarsting onder groepen jongeren voorkomen, waarbij meerdere slag- en steekwapens in beslag werden genomen. www.parool.nl/amsterdam/zaanstad-doet-beroeop-op-ouders-in-strijd-tegen-wapenge-weld-jongeren-b5c1fa03/.

Juist hun ‘tussenstatus’ betekent dat we ze gemakkelijk uit het oog verliezen, omdat de politie ze niet meer signaleert, ze niet meer voorkomen in de politieregistratie en ze steeds meer regionaal en bovenregionaal opereren

wangedrag. Dit moet worden beschouwd als onderdeel van een bovenregionale aanpak van de ernstige en georganiseerde misdaad.

Potentiële doorgroeiers

Ergens tussen deze twee evident verschillende fenomenen zien we echter nog een derde fenomeen. Dat betreft de jongeren die, soms al heel jong – 14/15 jaar – standaard met echte en/of nepwapens, buurtbewoners bedreigen, medepassagiers aanvallen in het openbaar vervoer of een overval (proberen te) plegen, op straat, op een benzinstation of een winkel. Qua leeftijd en onnozelheid staan ze doorgaans nog vrij dicht bij de eerste groep maar qua gedrag zijn ze veel gevaarlijker. Deze jongens zijn vaak al enige tijd actief op straat, op typische ‘hotspots’, met overlast, bedreiging en geweld, en wangedrag, spijbelen en wegsturen van school. Vaak zijn er problemen in de thuis-situatie en wordt handel in drugs in het milieu als een voor de hand liggende bron van inkomsten beschouwd. De eerdergenoemde doorgegroeide criminelen zijn hun (negatieve) rolmodellen. Deze jongeren lopen vanwege hun meestal opvallend gebrek aan empathie en besef van de afschuwelijke gevolgen van hun gedrag ernstig risico om snel door te groeien richting criminaliteit als routine, met name richting routineuze gewelddadige misdrijven in het kader van betrokkenheid bij drugscriminaliteit. Daarmee dreigen ze overigens voor zichzelf ook de toegang tot een aangepast, niet crimineel leven verder te blokkeren.

Ook het gedrag van deze minderjarigen vraagt weer om een eigen vorm van bijsturing en correctie, waarbij veel aandacht moet gaan naar de algehele situatie van de jongere en tegelijkertijd stevige sanctienering niet mag

ontbreken. Deze tussencategorie is enerzijds ‘te groot voor de wijkagent’, anderzijds ‘te klein voor de recherche’. Vanuit zorgen om verharding van de jeugdcriminaliteit beschouwen wij deze categorie van de potentiële doorgroeiers als de meest zorgelijke. Juist hun ‘tussenstatus’ betekent dat we ze gemakkelijk uit het oog verliezen, omdat de politie hen niet meer signaleert, ze niet meer voorkomen in de politieregistratie en ze steeds meer regionaal en bovenregionaal opereren. Wij constateren dat er onvoldoende zicht bestaat op het proces waarbij een (zeer) kleine selectie van jonge veelplegers uitgroeit tot harde, geroutineerde criminelen. Wij zien dit als urgent probleem waarvan de aanpak om een aparte focus en een nieuw specialisme vraagt. •

De Crips in Den Haag vormen een typisch voorbeeld van een groepje ‘doorgroeiers’ dat vanaf eind jaren negentig te groot werd voor de wijk, maar lang te klein bleef voor de recherche. Van een relatief onschuldige dansgroep hebben zij zich begin jaren tachtig, ontwikkeld tot een problematische jeugdgroep. Hierna hebben ze jarenlang in relatieve rust kunnen opereren als straatbende. Recent hebben ze zich doorontwikkeld tot bikers en in 2021 moet een deel van hen zich voor de rechter verantwoorden vanwege hun (vermeende) betrokkenheid bij diverse liquidaties in opdracht van Taghi. Zie R.A. Roks & J.A. Densley, ‘From Breakers to Bikers: The Evolution of the Dutch Crips “Gang”’, *Deviant Behavior* 2020, 41(4), p. 525-542.